

Johannes Nissen:

Kristendom og reinkarnation

Den foreliggende tekst er en let bearbejdelse af temaforedraget i juni 2019. De fleste henvisninger er således blevet anbragt i fodnoter. Afsnittet om en evt. bibelsk begrundelse for reinkarnation var en del af manuskriptet, men blev udeladt af på grund af mangel på tid. Til gengæld har jeg tilføjet de to sidste afsnit, jf. også bemærkningerne i note 19.

Indledning

Blandt en række aktuelle problemstillinger har jeg valgt at sætte fokus på ”kristendom og reinkarnation”. Udgangspunktet er den nye værdiundersøgelse fra maj i år. Undersøgelsen viser, at 24 % eller knap hver fjerde dansker tror på reinkarnation.¹ Det er et højt tal - må man sige. Det skal dog tilføjes, at tilsvarende værdiundersøgelser er foretaget hvert 9. år siden 1981. Og også ifølge de tidligere undersøgelser er der mange, som tror på reinkarnation.

Den nye værdiundersøgelse giver – ligesom de tidligere – anledning til at stille en række spørgsmål. Er det muligt at forene troen på reinkarnationen med opstandelsestroen? Hvilket menneskesyn kommer til udtryk i de to opfattelser. Giver der en bibelsk begrundelse for reinkarnation? Hvor rummelig skal Folkekirken være? Er folkekirken en bekendelseskirke eller snarere en ”folke”-kirke, som giver plads til danskernes forskellige livs- og religionsopfattelser – dog med visse grænser?

I mit foredrag vil jeg bl.a. inddrage forskellige overvejelser, som også findes i skriftlig form. Det gælder ikke mindst min bog *For menneskets skyld. Essays om evangelium og menneskesyn* (Unitas 1991). Et af bogens kapitler bærer overskriften ”Reinkarnationslære og opstandelsestro – To livsopfattelser, to menneskesyn”.²

I det nævnte kapitel peges på nogle grundlæggende forskelle mellem de to tilgange. Selv om der i løbet af de flg. årtier er sket en nuancering af debatten, vil jeg i alt væsentligt fastholde disse forskelle. Men samtidig vil jeg i foredraget inddrage synspunkter fra den senere debat. Det drejer sig bl.a. om to lytterunder, som Folkekirke og Religionsmøde har gennemført. Resultaterne er blevet publiceret i to hæfter fra 2008. Dertil kommer nogle indslag fra en debat i 2015, hvor en sognepræst blev kritiseret for at tillægge karmalære og reinkarnation en større vægt end den klassiske opstandelsestro. Endelig vil jeg kort referere nogle synspunkter fra den seneste debat her i foråret 2019.

Forholdet mellem opstandelse og reinkarnation

Hvad er reinkarnation? I forbindelse med debatten i 2015 gav sognepræst Martin Herbst følgende korte beskrivelse af reinkarnation:³

¹ Jf. de to artikler i *Kristeligt Dagblad* 7.5. 2019: ”Hver fjerde dansker tror på reinkarnation” og ”Danskernes komplekse tro. Seks måder at være religiøs på”.

² Se også J. Nissen ”Reinkarnation og bibelbrug”, i *IKON* nr. 18 (marts 1997), 9-11. Det pågældende nummer af *IKON* er et temanummer om ”Reinkarnation og opstandelse”.

³ Se Martin Herbst, ”Brevkassen: Kan reinkarnation og kristendom forenes?” (www.bibelselskabet.dk/brevkassen-kan-reinkarnation-og-kristendom-forenes).

Reinkarnation er troen på

- At sjælen vandrer fra krop til krop i en uendelig række af genfødsler
- At sjælen er evig, mens kroppen er forgængelig, dvs. krop og sjæl er ikke en enhed
- At det forrige livs handlinger har betydning for det næste liv (s. 3).

Anledning til debatten var en udtalelse af sognepræst Anette Bjerg, som i et interview til Kristeligt Dagblad (3.11. 2015) sagde: ”Jeg tror på kødets opstandelse, men jeg vil ikke afvise, at sjælen lever videre, og måske kan leve videre i en ny krop. Så i den forstand tror jeg på reinkarnation”. Dette synspunkt bliver ikke blot kritiseret af Martin Herbst, men også af andre teologer, bl.a. professor Kurt E. Larsen (Menighedsfakultetet), som i et indlæg på www.religion.dk. nævner tre overordnede forskelle.⁴

For det første: *Livet er i kristendommen lineært, mens det i hinduisme og buddhisme er cirkulært.* Kristendommen gør gældende, at menneskets historie er en linje frem mod et mål, som er kødets opstandelse og det evige liv. Derfor tales om den yderste dag, og opstandelse sker kun én gang. Som allerede nævnt er det anderledes i sjælevandringslæren: sjælen vandrer fra krop til krop i en uendelig række af genfødsler. Dog opererer både buddhisme og hinduisme også med et endeligt mål. I hinduismen består håbet i at blive befriet fra genfødselshjulet, samsara, for at blive forenet med verdensaltet (kosmos). I buddhismen er det endelige mål også at blive fri af karma og genfødselshjulet og opnå Nirvana.

For det andet: *I kristendommen er krop og sjæl en enhed modsat buddhisme og hinduisme, hvor kroppen er adskilt fra sjælen.* Sammenhængen mellem krop og sjæl i kristendommen betyder, at opstandelsen er én opstandelse af det hele menneske. I hinduisme og buddhisme forstår man døden som et stop for den fysiske krops funktioner.

For det tredje: *Opstandelsen er en trøstende udsigt – reinkarnation er en byrde på vej mod udfrielse.* I den kristne tro dør man i forvisning om, at man opstår i det evige liv. Man ved ikke, hvad det evige liv er, men man mener, at kroppen her vil være befriet fra al dårlighed. Mennesket opstår igen som menneske, og heri mener kristne at se menneskets unikke værdi. Reinkarnation er til gengæld en byrde, som man håber at blive udfriet af. Befrielsen fra genfødslen er den trøstende udsigt i hinduisme og buddhisme.

I den kristne opstandelsestro er *legemligheden* af afgørende betydning. Det er ikke det enkelte menneskes kød og blod, det drejer sig om. Uheldigvis bruger vi stadig udtrykket ”kødets opstandelse” i trosbekendelsen her i landet. Men ”kødet” betegner i Ny Testaments sprog som regel den side af mennesket, som ikke skal opstå – al vores selvished, svaghed og egoisme. Alt det må gerne have lov at blive i graven.

Kristne tror på legemets opstandelse. Det er ikke *min*, men *vores* frelse, det drejer sig om. Eller med et citat af den tyske teolog W. Löhe: ”Alene kan man ikke frelses, ja alene vil jeg slet ikke frelses”. Det udsagn viser med al ønskelig tydelighed forskellen mellem reinkarnation og opstandelsestro.⁵

⁴ Se ”3 vigtige forskelle på opstandelse og reinkarnation” (af Marie Louise Poulsen), www.religion.dk/reinkarnation/3-vigtige-forskelle-mellem-opstandelse-og-reinkarnation.

⁵ Jf. J. Aagaard, ”En prædiken om opstandelse og reinkarnation”, *Den Nye Dialog* nr. 27 (juli 1987), 7-8.

Opstandelsestroen er udtryk for, at kun Guds nåde kan frelse mennesket – frelse det ikke ud af sit fysiske legeme, men ud af sin skyld.

Nogle tilhængere af sjælevandringslæren mener, at Gud er uretfærdig, hvis vi kun får dette ene liv. På god hinduistisk vis kan livet efter deres opfattelse ses som en himmelstige, en Nirvana-stige. Det ville jo være ubarmhjertigt, hvis Gud trykkede på stopuret efter ét liv. De fleste mennesker når ikke mere end et par trin opad (eller måske nedad). Nej, sjælevandringslæren er et bevis på, at Gud er nådig, dvs. Gud giver flere chancer – hævdes det.

Synspunktet er rigtigt, hvis Guds dom afhænger af det antal trin, vi når op af himmelstigen. Men kristendommen ser anderledes på Guds dom. Den er en nådesdom – til enhver, der vil tage imod. Til enhver, der vil række sin egen tomhed frem mod Guds fylde. Til enhver, der ikke kommer opblæst af egne gerninger og oplevelser, men som vil nøjes med det på en gang fattige og rige: at komme med tro – ikke på sig selv, men på Guds Søn, som menneskenes frelser og forsoner.

Menneskets sande identitet⁶

Tanken om opstandelsen var forargelig, ja næsten latterlig for grækerne (ApG 17,32). Den holdning kan man også møde i dag, bl.a. hos en del tilhængere af reinkarnationstanken. Deres forestilling går ud på, at legemet er mindre væsentligt for menneskets person eller endog noget ondt og mindreværdigt, som jeg skal befries fra. Eller de holder sig til den indiske forestilling om, at det egentlige ”jeg” er en illusion, som udslettes med døden.

Over for dette fastholder læren om legemets opstandelse nogle centrale kristne værdier.⁷ For det *første* understreges det, at menneskets ”jeg” er en virkelighed og ikke en illusion; det er en virkelighed, som er planlagt og villet og skabt af Gud. Legemet hører med til menneskets identitet – det legeme, som vi har én gang for alle fra fødsel til død.

For det *andet* bliver det klart, at alle mennesker ligegyldigt, hvor svage de er, eller hvilke skavanker de lider af, har en værdighed og en værdi i Guds øjne, som ingen kan tage fra dem. De har ikke brug for reinkarnationer for derigennem at opnå værdighed, for de har *allerede* værdighed. De skal ikke søge deres identitet i nye tilværelser, men de skal søge den her og nu.

For det *tredje* betyder troen på opstandelsen, at Gud vil oprejse mig med min sande identitet. Gud vil ikke lade mig forsvinde ud i intetheden eller i nye genfødsler. Jeg har værdi i hans øjne, netop sådan som jeg er. Legemet har en værdi, der rækker ud over dets biologiske værdi. Det rækker ind i evigheden. Ikke blot sjælen skal frelles; det skal også legemet. Eller rettere: Legeme og sjæl som en helhed.

For det *fjerde* er opstandelsestroen et bolværk mod hemmelige strømninger af legemsfjendtlighed, som vor tid og omverden er fuld af. Her som næsten altid mødes modsætningerne. Næsegrus tilbedelse af sanserne og foragten for dem ligger tæt ved hinanden. Hos en del mennesker møder vi følgende holdning: Ingen har nogen etisk forpligtelse over for sit legeme. Lad ham eller hende bruge sit legeme, som han har lyst til. Overdreven forbrug af mad og alkohol skader legemet.

⁶ Tankerne i dette afsnit svarer til *For menneskets skyld*, 171-172.

⁷ Til de flg. fire punkter se Hans Martensen, ”Legemets kristne betydning”, fra en artikelserie om reinkarnation (*Katolsk Orientering*, første artikel 15.9. 1982). Det drejer sig her om 4. artikel, som er trykt i nr. 16 (13.10.1982).

Narkotika nedbryder sundheden. Over for dette står den kendsgerning, at det, de kristne håber på, ikke er et håb om at blive befriet fra legemet, men et håb om legemets forvandling.

Reinkarnationen bygger på en idealistisk menneskedyrkelse. Iflg. den har mennesket en kerne af åndelige viden og oplevelser. Det sjæleligt-åndelige indhold er det, der gør mig til det menneske, jeg er - siger reinkarnationen. Kristendommen siger derimod: Det, der gør mig til det, jeg er, er, at *Gud taler og bliver ved at tale sit nådes-ord til mig*. Gud taler til mig, og det gør min eksistens enestående. Og da han taler kærlighedens ord gennem Jesus, så betyder det tilmed, at denne enestående eksistens har håb og glæde.

Kristne værdier

Reinkarnationslæren sætter ikke blot spørgsmålstejn ved det kristne menneskesyn, men også ved en række andre kristne grundværdier. Det gælder bl.a. synet på skabelse, troen på nåde og tilgivelse samt opfattelsen af kærlighed og medlidenhed.⁸ Lad mig uddybe hver af disse punkter.

For det *første*: *Skabelsestroen* har både med Gudsopfattelsen og menneskesynet at gøre. I den kristne skabelsestro ses Gud som almægtig og *personlig*. I modsætning hertil står den østligt inspirerede gudsforståelse; her betragtes det guddommelige som et upersonligt og åndeligt princip. Man taler om energier, der strømmer gennem alt og alle i universet. Den fysiske verden opfattes som noget negativt, en illusion.

Skabelsestroen ser derimod verden som virkelig, ja som Guds *gode* skaberværk. Mennesket er en helhed af legeme og sjæl, en personlighed, der er sat i et *ansvarsforhold* til Gud, verden og mennesker. Ud fra karmaloven må man derimod opfatte mennesket som sin egen skaber. Det skriver sin egen historie og har kun sig selv at takke livet for.

Skabelsestro svarer til opstandelsestro. Kroppen er også Guds skaberværk. Enheden af legeme og sjæl opretholdes også ud over døden, idet Guds kraft forvandler mennesket (1 Kor 15,35ff.). Reinkarnationslæren hævder derimod, at indgangen til det evige liv er resultatet af utallige kvalitative fremskridt i fødselsforløbet. Over for dette fastslår Ny Testamente, at døden er den største og sidste fjende, der ikke kan overvindes af noget menneske, men kun af Gud selv.

For det *andet*: *Troen på nåde og tilgivelse*. I karmaloven er mennesket sin egen frelser, idet det selv skal udvikle sig til fuldendelse og befrielse. Den opfattelse kan ikke forenes med troen på Jesus Kristus som menneskets herre og frelser og på kærligheden som den bærende magt i tilværelsen.

Sagens kerne kommer til udtryk i Rom 3,28: "(For) vi mener, at et menneske gøres retfærdigt ved tro, uden lovgerninger". Det er det, der betyder absolut frihed fra synd og dom og dødens magt. Og det er det, der betyder absolut bundethed til livet, som det foreligger i ansvar og skyld, i tro og håb. Kristendommen er altså ikke en frelse *fra* livet, men en forløsning *til livet* – i glæde og sorg, i lykke og lidelse. Kristendommen taler ikke ringe om livet, men lovpriser det. Ganske vist er det et liv, der ender i døden, men også i døden er vi omfattet af den guddommelige kærligheds magt, som har skabt os, og som har givet sin vilje til kende i Jesus af Nazaret.

⁸ Jf. Nissen, *For menneskets skyld*, 173-175.

Den kristne kærlighed, tilgivelse og nåde kommer ikke fra mennesket, men udefra, fra Gud, Derfor kender den heller ingen grænser eller begrænsninger. Det afgørende i kristendommen er, at *tilgivelsen skænker en helt ny begyndelse*. Nogle vil måske mene, at den kristne tro på tilgivelsen gør mennesket dorsk – det er jo lige meget, hvad man gør, for det kan bare tilgives. Men det er ikke det, Jesus forkynder. Han kalder derimod til årvågenhed.

For det *tredje: Kærlighed og medlidenhed*. Kristendommen understreger, at al kærlighed er årvågen. Kærligheden kan ikke vente til en anden gang. Hvis jeg ser en mand, der er ved at drukne, må jeg hive ham op. Det kan ikke nytte at sige: Der kommer en anden tilværelse, hvor jeg kan gøre det bedre. Hvis der hersker dyb social uretfærdighed, som f.eks. over for de kasteløse i Indien, kan det heller ikke nytte, at man siger: De lider for synder, som de har begået i en tidligere tilværelse – og desuden har de chancen for at få det bedre i en senere reinkarnation. Nej – kærligheden kræver handling *nu*. Man kan ikke udsætte gode muligheder til senere. Hvem ved, om muligheden nogensinde kommer igen. Kærligheden er sig dybt bevidst, at det gælder om at virke ”så længe der er dag. Der kommer en nat, da ingen kan arbejde” (Joh 9,4).

Kærlighed og medlidenhed er to grundlæggende træk ved kristendommen. Også i buddhismen spiller kærlighed og medlidenhed en rolle, men de to begreber har en anden betydning. Buddhisten gør gældende, at man skal føle medlidenhed med de mennesker, der lider – men medlidenheden skal være over, at de lidende ikke har forstået, hvorfor de lider, og ikke har erkendt, at de gennem buddhismens lære kan overvinde lidelsen og dermed befri sig selv fra de evige smertefulde genfødsler. Den kristne ser med-lidenheden som det *at lide med*. At være nærværende og ansvarligt til stede, hvor lidelsen finder sted. At prøve at dele lidelsen og afhjælpe den. Den forståelse kommer særlig klart til udtryk i lignelsen om den barmhjertige samaritaner (Luk 10, 30-37).

En bibelsk begrundelse for reinkarnation?

Nogle tilhængere af reinkarnation gør gældende, at der er bibelske begrundelser for tanken; de henviser bl.a. til fortællingen om den blindfødte i Joh 9. Hertil må man sige: Hvis Jesus havde tilsluttet sig læren om reinkarnation og karma, havde han her en oplagt mulighed for at forklare den. Men han går slet ikke ind på tanken; han afviser tværtimod at tale om skyld og straf i forbindelse med blindhed.⁹

Som argument for reinkarnation i Bibelen anføres også et andet sted, nemlig Joh 3,1-21, hvor der tales om genfødsel. Men der er intet i teksten, som støtter en sådan tolkning. For det første er Gudsriget ikke uden videre en opfyldelse af vores religiøse stræben. Der er ingen lige linje fra menneskets ”indre” – sjælen eller en personkerne - til Gudsriget. Den græske grundtekst bruger i v. 3 et ord, der både kan betyde ”på ny” og ”ovenfra”. For det andet taler Jesus i denne tekst om en genfødsel i *dette* liv som en forudsætning for evigt liv.

Et tredje sted, som ofte anføres, er Matt 17,12-13 (jf. Matt 11,14). Her ses Johannes Døberen som den genkomne Elias. Men også dette sted er yderst tvivlsomt, for reinkarnationslæren forudsætter, at døden må gå forud for genfødslen, men netop Elias døde ingen naturlig død. Han blev i stedet taget op til Gud (jf. 2 Kong 2,11). I forklarelsen på bjerget er der da heller ingen, der forveksler Elias med Johannes Døber.

⁹ Jf. Nissen, *Vejen, sandheden og kærligheden. Johannesevangeliet og den religiøse søgen*, 2010, 48-49. En mere udførlig behandling af emnet findes i min artikel ”Reinkarnation og bibelbrug” (note 2).

Nogle mener, at reinkarnationstanken oprindeligt var en del af kristendommen, men blev frasorteret, da de bibelske skrifter blev samlet. Det er der ikke noget belæg for. Derimod er der tegn på, at reinkarnationslignende forestillinger havde en vis udbredelse i århundrederne på den tid, da Bibelen blev til. Inden for Platon-forskningen mener man, at Platon ikke selv var tilhænger af læren, men han brugte den snarere til at formidle nogle filosofiske pointer. Han troede på sjælens præeksistens ligesom sin elev Aristoteles og mange andre af antikkens tænkere. Disse filosoffer troede altså ikke på reinkarnation, men de troede på "inkarnation" forstået som sjælens præeksistens (jf. Herbst 2015).

Det tankegods har iflg. Martin Herbst haft så stor tyngde, at de blev overtaget af oldkirkens mest betydningsfulde teologer. Det gælder således Origenes (185-254), der var overbevist om sjælens præeksistens. Augustin (354-430) troede i sin ungdom på forestillingen, men blev efterhånden og mere og mere usikker. Han var dog uafklaret lige til sin dødsdag. Herbst drager heraf den konklusion, at kristendommen er uforenelig med reinkarnationslæren, men den har ikke været uforenelig med elementer af den, altså læren om sjælens præeksistens. "Nogle" – siger han – "vil opfatte det som et svaghedstegn. Men er det ikke snarere en styrke? Kristendom er ikke en livløs, urørlig ting, og har aldrig været det. Den er en levende tro. Og en levende tro er kendetegnet af åbenhed, spørgsmål og bevidstheden om, at vi alle er på vej".¹⁰

I øvrigt har Martin Herbst en interessant iagttagelse: Han gør gældende, at reinkarnationstanken vanskeliggør evige kærlighedsrelationer. For hvordan skal jeg elske et menneske, der hele tiden antager en ny form. Hvordan er en kærlighedsrelation mulig med en ånd, der til sidst smelter sammen med sit evige ophav, nirvana, der let kan minde om intet? Således er reinkarnation en forklaring på det evige liv. Men den er ikke en forklaring på den evige kærlighed (Herbst 2015, 3).

Lidelsens problem

Når en del mennesker er tiltrukket af reinkarnationslæren, hænger det sammen med, at de heri finder en løsning på lidelsens problem: Det menneske, som lider, har iflg. den opfattelse i et tidligere liv begået en forseelse og må nu betale for det. En sådan teori skal være et svar på menneskers dybe spørgsmål, når det råber til himlen "Hvorfor netop mig?".

Men en sådan opfattelse reducerer et af de sværeste menneskelige problemer til en formel, som er let at håndtere. Overfladisk set synes man at få et passende svar på lidelsens og uretfærdighedens problem. Men i virkeligheden skubber man blot spørgsmålet om, hvorfra det onde kommer, fra sig og gentager det i det uendelige gennem et karmisk kredsløb.

Heller ikke kristendommen kan uden videre give en forklaring på det ondes problem. Derimod gav Jesus hele sit liv i ord og handling udtryk for med-lidenhed med alle, der stod i vanskeligheder og lidelser, og fremfor alt havde han fællesskab med dem. Han kom ikke med teoretiske forklaringer på problemet, men greb ofte til hjælp og handling.

Det onde og lidelsens problem opfattes helt anderledes i kristendommen end i læren om reinkarnation og karma. I stedet for at lede efter en bestemt grund til den enkeltes situation henviser Bibelen til Guds suverænitæt og nåde. Et godt eksempel er fortællingen om den blindfødte i Joh 9,1ff. Disciplene spørger Jesus, om det er den blindfødte selv, der har syndet, eller om det er hans

¹⁰ Martin Herbst, "Brevkassen: Kan reinkarnation og kristendom forenes", 2015, s. 4.

forældre. Jesus svarer ikke ved at kaste sig ud i teorier om tidligere liv, men siger: ”Hverken han selv eller hans forældre har syndet, men det er, for at Guds gerninger skal åbenbares på ham” (v. 3). Og derefter helbreder han den blindfødte. Mandens personlige situation ses som et symptom på menneskeheden tilstand, som Jesus er kommet for at genoprette. Vi får ikke at vide, hvorfor den blindfødte må lide mere end de andre.

Det afgørende i kristendommen er, at Gud i Kristus har vist sine sande natur og sin kærlighed, at han har delt vilkår og lidelser og overvundet den sidste og største fjende, døden. For tilhængere af reinkarnationen forbliver døden og det onde evigt. Kristendommen forkynder derimod, at døden og det onde allerede er besejret ved Jesu død og opstandelse, og at Kristus engang skal tage magten helt og skabe en ny himmel og en ny jord.¹¹

Den enkelte og fællesskabet – om menighedens legemlighed¹²

Oprindelig var reinkarnationen en frigørelse *fra* sjælevandringen. Men i nyere tid har teosofferne og deres efterfølgere omtydet sjælevandringen, så den i sig selv bliver en slags frelsesvej. Skæbnehjulet er blevet til en frelsesstige, hvor man trin for trin kan avancere højere og højere efter princippet: ”Bedre og bedre liv”. Her frelses man altså fra dårligere liv til bedre liv.

Den tankegang passer til darwinistisk udviklingslære, så man kan indse, hvordan man har udviklet sig fra amøbe til menneske og nu kravler videre op ad stigen for til sidst at blive guddommelig. Det passer også som hånd i handske med vores konkurrencesamfund, hvor fortjeneste er motivet. Som Johannes Aagaard allerede sagde i 1987: Det kapitalistiske samfund er blevet religiøst overbygget med sjælevandringens yderste advancementsmuligheder.¹³

Reinkarnationen styrker den narcissistiske, dvs. selvspejlende, personlighed. Det gælder også de nye kropsreligioner, som opstod i 1970'erne og 1980'erne. Nøgleordet i disse bevægelser er kropsbevidsthed. En af lederne, Bhagwan Shree Rajnesh, kom med følgende udtalelse: ”Se ikke efter Gud i himlen. Se efter Gud inden i din egen krop”. Udtalelsen afslører, at interessen er terapeutisk og individualistisk. I de forskellige terapier og indføringer i kropsbevidsthed blændes der totalt af for elendighedens samfundsmæssige årsager.

Også kristendommen kan betegnes som en form for kropsreligion, men den kropslighed, der her tales om, er af en ganske anden art end den, der findes i moderne kropsreligioner og nyreligiøse bevægelser. Efter sit væsen bryder evangeliet med det narcissistiske selvbedrag. I stedet for bevidsthed tales om samvittighed og ansvarlighed. Ansvarlighedens centrale placering fremgår af lignelsen om verdensdommen, Matt 25,31-46. ”...For jeg var sulten og I gav mig noget at spise; jeg var tørstig, og I gav mig noget at drikke; jeg var fremmed og I tog imod mig...”. Vi ser her, hvordan næstekærligheden får kropslig karakter.

Denne linje videreføres i de nytestamentlige breve, specielt i forestillingen om menigheden som Kristi krop. Der er ikke bare tale om et billede: Menigheden *som* Kristi krop. Paulus går faktisk et skridt videre og siger også, at menigheden *er* Kristi legeme (1 Kor 12,13-27, spec. v. 27). Grundlaget for denne tankegang er forestillingen om Kristi legemlige opstandelse.

¹¹ Jf. Nissen, *For menneskets skyld*, 175-176.

¹² Jf. Nissen, *For menneskets skyld*, 176-178.

¹³ Johannes Aagaard, ”En prædiken om opstandelse og reinkarnation”, 8.

At menigheden er Kristi krop betyder, at den er ”en legemlig realitet, fordi den er kærlighedens realitet, Guds kærligheds realitet i verden, legemliggjort som Gud selv blev legemliggjort i Jesus Kristus”.¹⁴ Menighedens kropslighed udelukker ikke dens åndelighed eller bedre: dens spiritualitet. De to ting hører tværtimod sammen. Som Kristi legeme (krop) er menigheden også Helligåndens samfund. Legemet konkrete virkelighed *fungerer*, fordi nådegaverne gives til menigheden som udtryk for, at den er Helligåndens fællesskab.

Et andet karakteristisk træk ved menigheden er, at den er en slags værksted for Gudsriget, hvor man prøver, hvad det er muligt at fremstille, et sted hvor man eksperimenterer sig frem til en livsstil, der svarer til Guds evangelium. ”Hvis man skærer det konkrete menighedsfællesskab væk, og hvis man skærer menigheden som Gudsrigets laboratorium væk, så kan man så let som ingenting gøre Det nye Testaments menigheder – ja Jesus og Paulus selv – til verdensfjerne nejsigere, der ikke kerer sig om samfundet – men nyreligiøst bare flipper ud i håbet om himlen”.¹⁵ Hvis man derimod fastholder det konkrete menighedsfællesskab, fastholder man den enkeltes og menighedens ansvarlighed. Det kan imidlertid kun ske, hvis menigheden søger at virkeliggøre et fællesskab i kærlighed, hvor de enkelte medlemmer har omsorg for hinanden – og omsorg for dem udenfor.

To lytterunder

Nogle vil måske mene, at jeg her har trukket forskellen mellem reinkarnation og opstandelsestro for skarpt op. Men det nytter ikke noget at skjule forskellene. På den anden side skal det heller ikke spærre for en dialog. I 2008 udgav Folkekirke og Religionsmøde to rapporter, der peger på, hvordan det aktuelle møde udfolder sig. I den første rapport: *Tro i tiden. Lytterunde blandt mennesker inspireret af østlig religiøsitet og spiritualitet* (marts 2008) hedder det i afsnittet om ”Identitet og selvudvikling”, at

”i grupper, der forstår guddommen eller det guddommelige som noget, der bor i mennesket, rettes fokus i det åndelige arbejde på udviklingen af selvet eller bevidstheden. Målet er at nå til erkendelse af den guddommelige kerne, vi hver især har, og lade den komme til fuld udfoldelse. Det handler om at leve sit guddommelige potentiale ud og på den måde ’deltage i det guddommeliges mangfoldige udfoldelse’” (s. 21).

Her er også en længere redegørelse for karma og reinkarnation og de to forskellige udgaver af reinkarnationen, den klassiske, der hævder, at vi mennesker er fanget i et ondt kredsløb, og den moderne vestlige udgave, der ser reinkarnationen som en udviklingsproces frem mod stadig nye niveauer (s. 26). Flere er af den opfattelse, at karma og reinkarnationstanke er forenelig med kristendommen (s. 27).

Den anden rapport *Tro i Lære* (maj 2008) er resultatet af en lytterunde, hvor det drejer sig om Folkekirkens møde med tidens åndelige strømninger. Her har man interviewet 10 kristne grænsegængere. Selv om de alle er meget åbne over for nyåndeligheden, er der ingen af dem, der mener, at karma og reinkarnationstro er forenelig med troen på Jesus Kristus. Der er dog heller ikke noget, der tyder på, at dette emne har været årsag til blokering for deres samtaler med østlig inspirerede nyåndelige. Derimod har de mødt deres samtalepartnere der, hvor de var og peget på en anden tilværelsesforståelse præget af ”begreber som synd, nåde og Vorherre” (s. 26)

¹⁴ Johannes Aagaard, *Den tre-enige menighed*. Foredrag udg. af Dialogcentret, Aarhus 1983, 6.

¹⁵ Anf. skr., s. 14.

Der er forskellige måder at møde reinkarnationserfaringer på. En tolker reinkarnationsoplevelser som ”meddelelser fra underbevidstheden, måske fra det kollektive ubevidste. Kilden kan være Helligånden, eller en dæmon eller en terapeuts virkning” men det kan også være en dæmon eller en terapeuts påvirkninger. Andre undlader at gå ind i en tolkning af disse fænomener. I mødet med karma-læren om årsag og virkning peges på, at karmabegrebet medfører en større skyldfiksering end i kristendommen, hvor det afgørende er tilgivelsen, der giver en ny begyndelsesmulighed (s. 26). Spørgsmålet om reinkarnationen vurderes på samme måde i lys af den kristne opstandelsestro. ”Reinkarnation interesserer mig ikke. Jeg tror, vi har forsømt at forkynde om opstandelsen. Om der bag det hele er en fælles realitet bag ordene – altså bag talen om reinkarnation og opstandelse – kan vi ikke vide. Det overlader jeg trygt til Gud” (s. 26).

Diskussionen om reinkarnation i efteråret 2015

Sognepræst i Vig (Sjælland), Annette Bjerg, blev landskendt, da hun i et TV-program ”Præstens lektie” i TVØst (oktober 2015) erklærede, at hun troede på reinkarnation. Hun argumenterede for, at troen på reinkarnation kan forenes med bekendelsesskrifterne. Efter et par tjenstlige samtaler med biskop Peter Fischer-Møller blev hun suspenderet fra sit embede, men suspensionen blev ophævet i januar 2016. Det skete, selvom hun ikke offentligt havde afvist, at hun troede på reinkarnation.

Situationen gav anledning til en fornyet debat omkring opstandelsestro og reinkarnation. Jeg har allerede refereret nogle af de synspunkter, som blev fremhævet i debatten.¹⁶ Peter Lodberg udtalte til Kristeligt Dagblad, at efter hans mening falder hendes synspunkt uden for, hvad der evangelisk-luthersk forkyndelse. Og biskoppen blev opfordret til at undersøge det nærmere.

Alt dette er udtryk for det centrale spørgsmål om folkekirkenes rummelighed. Det spørgsmål vil jeg vende tilbage til i slutningen af foredraget.

Ufærdige mennesker med behov for forvandling

For en måneds tid siden skrev Johannes Værge en kronik, hvori han karakteriserer den store tilslutning til reinkarnation i den danske værdiundersøgelse som tankevækkende.¹⁷ I kronikkens indledning henvises til en udtalelse af domprovst Poul Henning Bartholin, hvor tilslutningen til reinkarnation kædes sammen med det forhold, at ”man i folkekirken har været tilbageholdende med at sætte ord på, hvad der sker efter døden”.

Sagt på en anden måde: Den kristne tro på evighedslevet har ikke i tilstrækkelig grad fået sprog. Mange mener, at det hænger sammen med P.G. Lindhardts berømte udtalelser i begyndelsen af 1950'erne om, at vi ikke kan sige noget om det evige liv. Men ifølge Værge er den tilgang utilstrækkelig, for folk bakser med forestillingerne på egen hånd, og den bibelske forståelse glider ud af synsfeltet, hvis ikke teologer hjælper med at klargøre, hvad der menes, når der bl.a. i trosbekendelsen, dåbsritualet og nadveren tales om det evige liv. Selv har Værge skrevet en bog ”Efter døden”. Her søger han at råde bod på den mangel, og nu tager han igen spørgsmålet i den nævnte kronik.

¹⁶ I øvrigt er der også vidnesbyrd om, at sognepræsten ved en begravelse havde tilbudt at kunne komme i kontakt med den afdøde. Altså et eksempel på spiritisme.

¹⁷ Johannes Værge, ”Reinkarnation eller opstandelse til evigt liv”, *Kristeligt Dagblad* 20.5. 2019.

I kronikken anbefaler Værge en bedre tilgang til sagen end at pege fingre ad de reinkarnationstroende. ”Den kristne opstandelsestro har nemlig et udgangspunkt tilfælles. Vi er ufærdige mennesker. Ingen af os når at fuldende det, der var målet med vores liv. Men hvor reinkarnationslæren mener, at der skal repareres på det ufærdige ved et nyt forsøg i jordisk sammenhæng, har kristendommen et andet svar”. Det svar bliver formuleret af Paulus i 1 Kor 15: ”Vi skal alle forvandles”. Kun en forvandling fra jordisk til himmelsk legemlighed gør det muligt at indtræde i det evige liv.

Pointen er, at Gud i opstandelsen gør det færdigt, som ikke blev det i det jordiske liv. Men det begynder allerede i det jordiske liv, hvor vi i kraft af Helligånden skuer Guds herlighed og forvandles efter det billede, vi skuer (2 Kor 3,18). Gud har nemlig kaldet os til at ”formes efter sin søns billede” (Rom 8,29). Værge mener, at i den vestlige tradition drejes forståelsen i en juridisk retning. Gudsforholdet får præg af et retsforhold, og dommen får et truende præg. I den tidlige kristne tradition er der ikke en juridisk, men medicinsk vinkel på det, der sker efter døden – i lighed med at Jesus i evangelierne omtaler sig selv som læge, og hans virke som helbreder spiller en fremtrædende rolle.

Når reinkarnationstanken virker mere tiltrækkende for mange end det, de forstår ved den kristne opstandelsestro, kan grunden bl.a. være, at man i daglig tale bruger et klichéprog om ”Paradis” og ”Helvede”. Værge mener, at vi må tænke anderledes, når talen er om det, der er efter døden. Der er tale om en forvandling, og det drejer sig ikke kun om den enkeltes forvandling, men om forvandlingen af vores fællesskab. Gudsriget er et helbredt fællesskab, hvor de jordiske rangordner er sat ud af kraft, og hvor en skelnen mellem gode og onde ikke er mulig.

I tanken om Gudsriget som et helbredt fællesskab er der et alternativt perspektiv i forhold til reinkarnation. Og så er det vel at mærke en virkelighed, det ufærdige menneske kan få et begyndende forhold til allerede i det jordiske.

Så vidt Værges kronik. Jeg har givet et udførligt referat, fordi jeg finder den interessant og væsentlig. Så vidt jeg kan se, ligger hans anliggende på linje med det, jeg selv har formuleret i artiklen ”Håbets modbilleder”, som indgår i bogen *På tærsklen til... Ti essays om menneskets møde med døden* (Forlaget Alfa, 2007, s. 13-37), og som jeg i øvrigt har inddraget i forårets undervisning (på hold III).

Spørgsmålet om kirkens rummelighed

Tilstedeværelsen af næsten 25 % tilhængere af reinkarnationslæren er en udfordring for folkekirken, for mange af de pågældende er også døbte. Det rejser det centrale spørgsmål om kirkens selvforståelse og dens rummelighed.

Som tidligere nævnt blev sognepræst Annette Bjerg i 2015 suspenderet i et par måneder, fordi hun gjorde gældende, at reinkarnationstanken kan forenes med kirkens bekendelse. Sagen er ikke enestående. Faktisk kendes problemstillingen allerede fra 1980'erne. Således dannede en gruppe af præster i 1988 et netværk ”Kirkeligt forum for udforskningen af et nyt verdensbillede”. Ikke alle præster i denne kreds var nødvendigvis tilhængere af reinkarnation, men de stod åbne over for fænomenet, og flere af dem mente, at troen på reinkarnation udmærket kan forenes med den kristne tro. Det gjaldt bl.a. sognepræst Frithiof Zwicky fra Tinglev, der gav udtryk for synspunktet i en TV-

udsendelse. Også dengang var opfattelserne delte. Nogle tog ham i forsvar og mente, at kirken må være åben over for denne tro, men biskopperne gjorde i en fælles udtalelse gældende, at synspunkter som dem Zwicky havde fremført, ikke kunne tolereres i folkekirken. Kirken syntes splittet mellem ”dogmatikere” og ”frisindede”.

Spørgsmålet er, om kirken kan leve med, at en del af dens medlemmer går ind for en opfattelse, der strider mod en vigtig side af kirkens tro. Der er flere forskellige måder at reagere på. En mulighed er at udelukke mennesker med en afvigende opfattelse fra kirkens fællesskab – altså det vi forstår ved kirketugt. En anden mulighed er at sige: Selv om vi ikke deler disse menneskers synspunkter, skal de have lov til at blive i kirken, naturligvis forudsat at det i øvrigt betyder noget for dem, at de har status som kristne. Umiddelbart er jeg mest tilbøjelig til den sidste opfattelse. Kirken er ikke en ”ren” kirke”, men består af mennesker af alle slags, og der skal være vide rammer for forskellige forståelser af troen.

Men for mig er der en vigtig sondring mellem på den ene side kirkens menige medlemmer og på den anden side kirkens præster og ansatte. På ledelsesniveau må der altså ikke være tvivl om, hvad kirken står for. Og det gælder for så vidt også medlemmer af menighedsrådene.

For nogle år siden var der en interessant sag, der viser de vanskeligheder, som emnet rejser. Ved Sct. Andreas kirke i København var der ansat en kirketjener, Steen Ribers, der samtidig var medlem af menighedsrådet. I 1994 blev han ekskluderet af folkekirken af sognepræst Mads Bjørn Jørgensen, fordi han offentlig havde bekendt sig til læren om reinkarnation. Ribers klagede først til biskoppen, som gav sognepræsten medhold, dernæst til kirkeministeriet, men det fik han heller ikke noget ud af. Pointen er, at han gennem sine ytringer og gennem sit medlemskab af bevægelsen ”Vandre Mod Lyset” - en spiritistisk bevægelse stiftet af Martinus - havde forbrudt sig mod medlemsloven. I 1999 besluttede Ribers at anlægge sag ved domstolen. Den endte til sidst i højesteret, og i 2004 fik han højesterets ord for, at det var en uberettiget afskedigelse.

Allerede inden højesterets afgørelse var der en livlig diskussion om forståelsen af medlemsloven. Her vil jeg blot referere en enkelt udtalelse, som peger på en vigtig sondring. Det drejer sig om en udtalelse af professor Theodor Jørgensen til Kristeligt Dagblad i januar 2004. Theodor Jørgensen gør gældende, at Ribers burde være smidt ud af menighedsrådet, men ikke af folkekirken. ”Man kan sige, at det er urimeligt, at han stilles uden for folkekirken, når andre med samme holdninger ikke gør det, bare fordi han har ytret sig offentligt”.¹⁸

Den nyeste version af folkekirkens medlemslov er fra 2012. Her hedder det i § 2,2: ”Medlemskab ophører, såfremt et medlem slutter sig til et andet trossamfund, eller på anden måde, fx ved at lade sig gendøbe, stiller sig uden for folkekirken”.

Ribers-sagen drejer sig om folkekirkens rummelighed og dermed definitionen af, hvad folkekirken er. Er det et kristent trossamfund eller en religiøs institution, hvor medlemmerne selv kan definere indholdet? Efter min opfattelse må den forstås som et kristent trossamfund. Den pågældende sag viser, at forbindelsen mellem stat og kirke i nogle tilfælde får uheldige konsekvenser.

¹⁸ Interviewet findes i Claus Vincents artikel ”Rod i folkekirkens medlemslov”, *Kristeligt Dagblad*, 12.1. 2004.

Kristendom og moderne spiritualitet

Spørgsmålet om forholdet mellem kirke og reinkarnation er del af en mere omfattende problemstilling, nemlig forholdet mellem kristendom og moderne spiritualitet. Emnet tages bl.a. i bogen *Karma, koran og kirke. Religiøs mangfoldighed som folkekirkelig udfordring* (2007). En af bidragsyderne, Lars Viftrup nævner, at en meget stor del af de mennesker, som man kan kategorisere under begrebet moderne spiritualitet, også vil være medlemmer af Den danske Folkekirke. Her bliver de døbt, gift og begravet, og nogle sidder måske endda i menighedsråd eller er flittige kirkegængere.

Viftrup peger på to grunde til det komplekse forhold. Den ene grund til, at mangfoldigheden i forholdet mellem kristendom og moderne spiritualitet er så u håndgribelig og vanskelig at definere, er denne på én og samme tid store forskel og store indbyrdes sammenhæng. En anden grund er, at den moderne spiritualitet er grundlæggende pluralistisk. Der er ikke nogen ekstern religiøs størrelse, man kan forholde sig til, blot en strømning af ideer og former for praksis, som en lang række enkeltindivider er præget af på hver deres måde. Skal man forholde sig til moderne spiritualitet, kan det kun ske gennem mødet med det enkelte menneske (s. 58). I forhold til den moderne spiritualitet udfordres folkekirken til at skabe rammer for moderne menneskers spirituelle søgen og bearbejdning af tilværelsens eksistentielle spørgsmål (s. 61).¹⁹

Kirkens holdning til moderne spiritualitet er del af et større kompleks, nemlig kirkens forståelse af mission og dialog. Ofte skelnes mellem tre modeller for religionsdialog: eksklusivisme, inklusivisme og pluralisme – eller som man egentlig burde kalde dem: kristocentrisk eksklusivisme, kristocentrisk inklusivisme og teocentrisk pluralistisme.²⁰

Efter min mening er inklusivismen (den kristocentriske inklusivisme) den bedste tilgang. I lighed med den første tilgang fastholdes det her, at Jesus er den eneste frelse fra Gud, men samtidig hævdes det, at frelsen ikke er bundet til kirken eller kristendommen, men alene til Kristus; Gud virker også uden for kirken.

Så vidt jeg kan se, svarer det til den holdning, der kommer til udtryk i de to lytterunder, som Folkekirke og Religionsmøde gennemførte i 2008. Som tidligere nævnt understreges det i *Tro i Lære*, at de kristne grænsegængere er åbne over for den nye spiritualitet (nyåndeligheden), men ingen af dem mener, at karma og troen på reinkarnation kan forenes med troen på Jesus Kristus. Men det betyder ikke, at emnet bør være årsag til en blokering for en samtale med mennesker, der er optaget af den østligt inspireret nyåndelighed.

¹⁹ Lars Buch Viftrup, "Folkekirken og den moderne spiritualitet", i Berit Schelde Christensen, Viggo Mortensen og Lars Buch Viftrup (red.), *Karma, koran og kirke. Religiøs mangfoldighed som folkekirkelig udfordring*, Aarhus: Forlaget Univers 2007, 56-62.

²⁰ Se bl.a. min redegørelse i *Vejen, sandheden og kærligheden*, 148-152. – De sidste to afsnit er en præciserende tilføjelse til mit foredrag. Det skal dog tilføjes, at de tre modeller for religionsdialog blev inddraget i undervisningen ved junikonventet på både hold II og hold III.